

Nr 245.

Af herr **Lindhagen**, om tillägg till förordningen den 22 april 1881 om tjuguarig häfd.

Den romerska rätten stadgade, att häfd såsom åtkomst till fast egendom icke gällde emot bland andra staten. Denna rättsprincip har sedan gått igen i många efterföljande lagstiftningar jämväl i nutiden. Äfven uti den författning om häfd, som gällde hos oss före tillkomsten af 1881 års lag, nämligen förklaringen den 14 maj 1805, återfinnes samma grundsats.

Nya lagberedningen tog i sitt den 27 december 1879 afgifna lagförslag i ämnet afstånd från en dylik skillnad med hänsyn till egendom, som må utgöra föremål för häfd. Den viktiga frågan ägnade beredningen blott en flyktig uppmärksamhet i förbigående i sitt betänkande, hvilket härom innehåller följande: »En dylik inskränkning synes ej hvila på fullgiltig grund och bidrager endast att i viss mån bibehålla det tillstånd af osäkerhet, som häfdinstitutet åsyftar att undanröja. Den omständighet att en egendom någon gång i tiden blifvit afhänd kronan eller allmän inrättning kan naturligtvis icke vara känd för den, som i god tro efter lång tids förlopp förvärfvar egendomen, men möjligheten att vinna häfd skulle för all framtid vara betagen. Därest gällande lags bestämmelser efterlefas vid pröfning af sökt lagfart, synes det emellertid osannolikt, att lagfart kan komma att beviljas å någon egendom af nyssnämnda slag eller att, om genom något förbiseende lagfarten beviljas, detta förhållande icke genast skulle upptäckas af kronans ombudsmän. Då enligt den häfdelag, beredningen föreslagit, erhållen lagfart utgör ett hufvudvillkor för häfden, förefinnes således så mycket mindre anledning att för ifrågavarande jordägare göra något undantag från allmänna regeln, som dessa jämväl i öfrigt vanligen äro i tillfälle att öfver sina egendommar hålla en lika, om ej

mera verksam uppsikt än den, som i allmänhet står den enskilde sakägaren till buds i de händelser, hvilka vanligast gifva anledning till häfdeinstitutets tillämpande.»

Uti den till 1881 års Riksdag aflåtna propositionen i ämnet samt riksdagsförhandlingarna förekomma, så vidt jag kunnat inhämta, icke någon antydning om, att denna sak ens blifvit uppmärksamrad.

Den gamla grundsatsen att statsjord ej kunde afhändas staten genom häfd, synes dock ej hafva bort kastas öfver bord, utan närmare undersökning och blott på det lättvindiga antagandet att en dylik inskränkning ej syntes hvila på fullgiltig grund.

En sådan grund har säkerligen också varit, att det allmänna bör behålla sin jordegendom och att staten behöfde ett särskildt skydd i detta afseende gentemot de enskilda intressena, hvilka alltid sökt och fortfarande söka till egen fördel plundra staten på dess egendom icke minst genom den talan och de befogenheter, dessa enskilda intressen kunnat tillvälla sig såsom målsmän för staten själf.

Ett sådant plundringens århundrade var i vår historia adertonhundredtalet. Och man misstager sig nog icke särdeles mycket, om man betecknar 1881 års lag såsom kronan på verket. Det åberopade stora behofvet af en ytterligare effektivitet å häfdeinstitutet bottnade nog innerst i de hotande efterräkningarna, som en gång måste komma på alla dessa utsväfningar.

Särdeles oriktig är lagberedningens antagande, att förbiseenden till kronans nackdel genast upptäckas af kronans ombudsmän och att kronan vanligen är i tillfälle att öfver sina egendomar hålla en lika om ej mera vaksam uppsikt, än den, som i allmänhet står den enskilda sakägaren till buds. Af många både förlåtliga och oförlåtliga skäl förhåller det sig som bekant alldeles tvärtom. Detta är ju också ganska förklarligt. Det möter synnerliga svårigheter för kronan att bevaka sin rätt på grund af dels den väldiga och invecklade omfattningen af dess rättsanspråk, dels den tunga apparat, som måste sättas i gång för att göra dem gällande, och dels det bristande intresset, ofta nog ytterligare paralyseradt af ett motsatt enskildt intresse hos kronans officiella målsmän, att med kraft föra kronans talan.

Oafsedt nu befogenheten af 1881 års lags ståndpunkt i frågan är det emellertid klart, att i följd af nyssnämnda förhållanden en myckenhet möjligheter att göra sin rätt gällande går på grund af nämnda lag för kronan förlorad under den långa och vidlyftiga utredning, med hvilken kammarkollegium nu är sysselsatt. Erfarenhet härom lär ock redan ha vunnits.

Äfven nya lagberedningens förslag till jordabalk upptar i 2 kap. 16 § af förslaget till lag om inskrifning af rätt till fast egendom bestämmelser om häfd såsom jordafång, hvilka ytterligare kringskära möjligheterna för det allmänna att återvinna jord, som obehörigen afhändts detsamma. Huruvida någon afsikt här varit att ytterligare förekomma de på många håll så illa sedda kronoprocesserna, framgår icke af den skrifna motiveringen. Egendomligt är emellertid, att kammarkollegium, ehuru representant för landets största jordägare kronan, från hvilken dessutom enskildes jordbesittningar på så många underliga vägar härflyta, icke i likhet med en mängd andra myndigheter blifvit hörd öfver lagberedningens förslag.

Med anledning af de till Konungen ingifna petitionerna, rörande kronans jorrdonationer till industrien, hvilka petitioner remitterats till kammarkollegium, ingafs den 3 november 1910 till Konungen en petition med framhållande af vikten att till nästa riksdag aflåta förslag om den tjuguariga häfdens afbrytande emot kronan. Denna petition har ej föranledt någon åtgärd ännu, ej ens remitterats till kammarkollegium.

I detta sammanhang må erinras om den faktiska lagstiftningsmakt, som domstolarne tillvällat sig, genom att i strid mot rimlighet och rättvisa i en mängd fall, såsom i processerna om rekognitions-skogarna, helt enkelt bortse från villkoren för donationerna och anlägga formella åskådningssätt, fullständigt främmande för det sakliga innehållet.

Äfven äga vi ett betecknande minnesmärke öfver sträfvandena från deras sida, som haft gagn af en sådan rättsskipning, att genom lagstiftning utplåna alla spår, som kunna vara vägledande för eftervärldens efterräkningar. På motion i Första kammaren beslöt nämligen 1898 års Riksdag för sin del, att hvad i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgas därom, att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda, skall upphöra att gälla, hvarjämte beslöts en häraf föranledd ändring af 30 § af lagen om hemmansklyfning m. m.

Ett liknande försök gjordes redan 1886 genom en inom Första kammaren väckt motion, men afvisades då af Riksdagen.

Beslutet vid 1898 års riksdag grundades åter därpå, att högsta domstolen genom flera domar den 8 juni 1897 förklarar bestämmelsen om hemmanens oskiljaktighet från bruken icke äga någon betydelse, samt därför ogillat kronans återvinningstalan, ehuru den stöddes på, att bruksrörelsen nedlagts eller hemman kommit i annans ägo än

bruksägarens¹⁾. Vederbörande utskott hemställde, att bestämmelsen därför borde upphöra äfven i öfriga afseenden, helst dess bibehållande kunde genom osäkerhet angående äganderätten till rekognitionshemman »framkalla anspråk och förvecklingar af flere slag».

Detta riksdagsbeslut tillkom också genom en öfverrumpling från vederbörande intressenters sida. Ingen utomstående i Riksdagen förstod att se upp vid tillfället. Men inför nu stundande tider, då insikten börjar vakna om nödvändigheten med hänsyn till fattigdomen i landet att återförvärfva orättfånget kronogods eller kräfva betalning för bortslumpade domäner, så böra äfven sådana misstag, till den kraft det må hafva, rättas.

På grund häraf och då som sagdt förenämnda petition till Konungen ej ännu föranledt åtgärd, nödgas jag hemställa,

att Riksdagen ville:

1:o) för sin del besluta sådant tillägg i lagen den 22 april 1881 om tjuguarig häfd, att lagen förklaras ej skola gälla gentemot kronan, eller, om detta ej kan bifallas, att lagen förklaras ej skola gälla gentemot kronan för den tid, som kan antagas åtgå för vederbörlig utredning om kronans jord-donationer;

2:o) för sin del besluta att hvad i kungörelsen den 4 februari 1811 i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgats därom, att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda, skall fortfarande gälla, äfvensom att 30 § af lagen om hemmansklyfning m. m. i följd däraf återställes i sin förra lydelse.

Stockholm den 27 januari 1911.

Carl Lindhagen.

¹⁾ Genom dom den 19 mars 1908 ogillade högsta domstolen också kronans talan om återvinning af Tunabergs rekognitionsskog, men då med tre röster mot tre.
